

VYTAUTAS MAGNUS UNIVERSITY

Ainis Razma

**VALUES AND INTERESTS IN THE FOREIGN POLICY
OF THE EUROPEAN UNION.
THE CASE OF THE EU-UZBEKISTAN RELATIONS**

Summary of Doctoral Dissertation
Social science, Political Science (02S)

Kaunas, 2012

The dissertation was prepared at the Department of Political Science, Faculty of Political Science and Diplomacy, Vytautas Magnus University, 2007-2011.

Academic Supervisor

Prof.dr. Liudas Mažylis (Vytautas Magnus University, social sciences, political science, 02S).

Council of Defence of Doctoral Dissertation:

Chairman:

Prof.dr. Šarūnas Liekis (Vytautas Magnus University, social sciences, political science, 02S)

Members:

Prof. dr. Andrius Bielskis (Mykolas Riomeris university, social sciences, political science, 02S)

Prof dr. Egdūnas Račius (Vytautas Magnus University, social sciences, political science, 02S)

Prof. habil dr. Irmina Matonytė (ISM University of Management and Economics, political science, 02S)

Prof. dr. Gediminas Vitkus (General J. Žemaitis Lithuanian Military Academy, social sciences, political science, 02S)

Opponents:

Assoc. Prof dr. Arūnas Molis (Vytautas Magnus University, social sciences, political science, 02S)

Assoc. Prof. dr. Mindaugas Jurkynas (Vilnius University, social sciences, political science, 02S)

The public defence of the dissertation will be held at 14 .00 on September 28, 2012 at Vytautas Magnus University (Kaunas, Gedimino str. 44, room 202).

Address of the Faculty of Political Science and Diplomacy , Vytautas Magnus University: Gedimino str.44, LT-44246, Kaunas, Lithuania. Tel.:+370 37 206709.

The summary of the doctoral dissertation was sent out on August 20, 2012.

This dissertation is available at Vytautas Magnus University library (K. Donelaičio str. 52, Kaunas) and Lithuanian National M. Mažvydas Library (Gedimino pr. 51, Vilnius).

VYTAUTO DIDŽIOJO UNIVERSITETAS

Ainis Razma

**VERTYBĖS IR INTERESAI EUROPOS SĄJUNGOS
UŽSIENIO POLITIKOJE.
ES-UZBEKISTANO SANTYKIŲ ATVEJIS**

Daktaro disertacijos santrauka
Socialiniai mokslai, politikos mokslai (02S)

Kaunas, 2012

Disertacija rengta 2007-2011 metais Vytauto Didžiojo universitete, Politikos mokslų ir diplomatijos fakultete, Politologijos katedroje.

Mokslinis vadovas:

Prof. dr. Liudas Mažylis (Vytauto Didžiojo universitetas, socialiniai mokslai, politikos mokslai – 02S).

Disertacija ginama Vytauto Didžiojo universiteto politikos mokslų krypties taryboje:

Pirmininkas:

Prof.dr. Šarūnas Liekis (Vytauto Didžiojo universitetas, socialiniai mokslai, politikos mokslai – 02S)

Nariai

Prof.dr. Andrius Bielskis, (Mykolo Riomerio universitetas, socialiniai mokslai, politikos mokslai – 02S)

Prof.dr. Egdūnas Račius (Vytauto Didžiojo universitetas,, socialiniai mokslai, politikos mokslai – 02S)

Prof. habil.dr. Irmina Matonytė (ISM Vadybos ir ekonomikos universitetas, socialiniai mokslai, politikos mokslai– 02S)

Prof. dr. Gediminas Vitkus (Generolo J. Žemaičio Lietuvos karo akademija, socialiniai mokslai, politikos mokslai – 02S)

Oponentai

Doc dr. Arūnas Molis (Vytauto Didžiojo Universitetas, socialiniai mokslai, politikos mokslai – 02S)

Doc dr. Mindaugas Jurkynas (Vilniaus universitetas, socialiniai mokslai, politikos mokslai – 02S)

Disertacija bus ginama viešame Politikos mokslų krypties tarybos posėdyje 2012 m. rugsėjo 28.d., 14 val. Vytauto Didžiojo universitete, Kaune, Gedimino g. 44, 202 audotorijoje.

Politikos mokslų ir diplomatijos fakulteto adresas : Gedimino g.44, LT-44246, Kaunas, Lietuva. Tel.:+370 37 206709.

Disertacijos santrauka išsiuntinėta 2012 rugpjūčio.20 d.

Disertacija galima peržiūrėti Vytauto Didžiojo universiteto (K.Donelaičio g. 25, Kaunas) ir Lietuvos Nacionalinėje M. Mažvydo (Gedimino pr. 51, Vilnius) bibliotekose.

VALUES AND INTERESTS IN THE FOREIGN POLICY OF THE EUROPEAN UNION. THE CASE OF THE EU-UZBEKISTAN RELATIONS

Summary

The Object and the Problem

The European Union, as a collective actor of international relations attracts constant attention of scientific research. The EU foreign policy studies are characterized by the variety of theoretical approaches. The object of this dissertation - the conflict between interests and values, evident in the European Union's policy in Uzbekistan. The differences in ideologies and political cultures between the EU and Uzbekistan lead to the situation, where further unilateral emphasis on values and principles may cause a build-up of tension in relations. At the same time, Central Asia remains both geopolitically and geoeconomically important to the EU, therefore the EU faces the necessity of maintaining relations with the states of the region at the level, which would ensure observation of the EU's interests. Seemingly, the dominant thinking on the EU's side is to take the growing tension in relations with Uzbekistan as temporal situational difficulties, which are supposed to cease as soon as the leadership of Uzbekistan will accept proposed standard schemes of cooperation, including *inter alia*, the continuous implementation of principles of democracy in various spheres of life of the society and the state. On the other hand, the analysis does not uncover any evidence in favour of the assumption that such temporal situation would change anytime soon. This brings into question both the approaches, providing a ground for the EU's policy in Uzbekistan, and the expectations for the outcomes of such a policy.

The problem of the dissertation is formulated by posing three questions:

1. Why the EU in relations with Uzbekistan the paramount emphasis puts on values while having here very concrete and clearly pronounced interests?
2. What causes Uzbekistan to either actively or passively resist the normative requirements of the EU?
3. How the EU and Uzbekistan could build and maintain constructive relations?

The problem is examined employing the civilizational approach.

The Aim, the Goals the Relevance and Scientific Novelty of the Dissertation

The aim of the dissertation is, to explain, by the means of application of civilizational analysis, what role the normative element can assume in relations between the representatives of different civilizations, and how can it lead to the mismatch between foreign policy priorities reflected in interests, and the principles of such policy implementation. The scientific novelty of this endeavour consists of the fact, that there is an attempt to apply V. Kavolis' model of civilizational construction, and A. Mickūnas' concept of the architectonics of civilizational consciousness in the studies of international relations. Notwithstanding a rather ample literature on relations between the West and Islam civilizations, the EU-Uzbekistan relations have not been so far examined as the case of inter-civilizational relations.

The pertinence of exploring the values-interests conflict in the relations between the EU and Uzbekistan is determined by the following circumstances: 1) the Central Asia is an area where civilizations and the great powers intersect, i.e., historically the region delineates not only the crossroad of interests but the junction of normative systems as well; 2) As the EU strives to reduce its energy supplies dependence on Russia, Central Asia becomes particularly important to the EU as the possible alternative source of carbohydrates supply; 3) Uzbekistan takes a special position in Central Asia: it borders with all the rest

of the Central Asian states and Afghanistan; 4) The centrality of Uzbekistan's geographical position makes its strategic-military, economic and political importance in regional and world politics.

Additional value of the dissertation is that it provides for consideration that civilizational approach could be employed not only vis-a-vis Uzbekistan, but may provide a valuable perspective for foreign policy planning and development of relations between the states belonging to different civilizations. Moreover, dissertation delineates additional area where the solution of values-interests conflict in the foreign policy of the EU could be sought.

The aim of the dissertation is being achieved by implementing the following tasks:

1. To position civilizational approach within the studies of international relations and demonstrate its analytical value;
2. To identify what viewpoints guide the EU and Uzbekistan in their relations, how does the EU and Uzbekistan perceive international environment and what goals they pursue by their foreign policies.
3. To examine how differences in civilizational structures and architectonics of civilizational consciousness manifest in the EU's and Uzbekistan's political thinking;
4. To discuss the importance and origin of normative component in the EU's foreign policy and its influence to the policy towards Uzbekistan;
5. To identify by the means of qualitative research:
 - i. How do the representatives of different cultures/civilizations interpret the same values;
 - ii. How do the representatives of practical diplomacy assess value-based foreign policy;
6. To discuss different interpretation of European morality as a possible foundation for construction of relations between civilizations.

The analysis of the manifestation of values-interests conflict in the policy of the EU towards Uzbekistan brings out the main thesis to be defended: every civilization has its own specific values and moral, therefore inclusion of normative components into foreign policy presumes the risk of build-up of

a tension in relations between states, belonging to different civilizations.
Auxiliary theses are:

Values and the moral systems, resting on them are civilizational phenomena;

Value-based foreign policy could be effective only within confines of a single civilization.

Theoretical Framework and Methodology

In this dissertation the formulated problem is examined using civilizational approach. From such a perspective, it is posited, that the belonging to a particular civilization shapes thinking, beliefs and, therefore, actions of actors of international politics. It is being held that the states comprising the European Union belong to the Western civilization, while Uzbekistan is a part of Islam civilization. The dissertation defines civilization as a broadest possible level of individual's cultural, social and conscious identification. The entirety of structures of consciousness and knowing inherent to a particular civilization is denoted as architectonics of civilizational consciousness.

The proposition made in the dissertation, that the life of Uzbek society and its political development is, in one way or another, influenced by Islam, should be understood holistically, i.e., as a civilizational, cultural and historical influence of Islam in the region. References to Islam all over the text should in no way be interpreted as an attempt to link directly Islam Karimov's authoritarian rule to the suni khanafi legal tradition (mazhab), or that despotism is an intrinsic characteristic of any particular legal tradition of Islam. It is argued, however, that Islam is one of the important factors, shaping political distinctiveness of Uzbekistan and other Central Asian states, manifested *inter alia* by authoritarian regimes and submissive societies.

Civilizational approach could be positioned within any contemporary theory of international relations, though, dissertation locates it on the intersection of realism and constructivism. Theoretical framework of the dissertation can be characterised by the following mutually complementing

features of realistic and constructivist paradigms: 1) the importance of power (realism); 2) centrality of states (realism); 3) emphasis on survival, as the main interest of a state (realism); 4) holding that international politics is a construct (constructivism); 5) admission of an intersubjective character of a reality of international relations (constructivism); 6) acceptance of the importance of norms, values and historical-cultural context in international politics (constructivism).

The episodes of the EU-Uzbekistan relations were analysed using V. Kavolis model of civilizational structures. The model compares civilizational thinking by four civilizational structures: 1) the relation between structure and energy; 2) understanding of order and chaos; 3) models of rebellion, and 4) the relation between sacred and secular domains. A. Mickūnas insights, which reduce civilizational structures to the most general binary opposition of constancy and change were used for generalization purposes.

Auxiliary methods were employed in the process of dissertation as well. These are historical, comparative, teleological, linguistic and integrational.

Indicative research was undertaken by conducting in-depth interviews, hereby directing it towards the variety of perceptions of the problems in question. Although, during interviews the prepared questionnaire was employed, it was done only in purpose of leading discussion. On the bigger part there was attempt to employ advantages of unprepared discussion method. The method is particularly suited for the interviewing the specific groups of respondents, for it allows to not only to get the answers posed by the interviewer, but to surface the information which the respondent deems important and relevant to the subject being discussed.

Structure of the dissertation

The study consists of introduction, six parts and conclusions. The first chapter provides overview of the variety of discourses present in the Central Asian studies; brings out and reviews the development of the main ideas of social and philosophical anthropology, which serve as a foundation for V. Kavolis model of civilizational analysis and A. Mickūnas concept of architectonics of civilizational consciousness. Discourse of civilizations in international relations studies is reviewed as well.

In the second chapter, the problem of European universalistic normative approach and it's manifestations in the EU's foreign policy are discussed. The third chapter is designated to examine Uzbekistan's identity, ideology, foreign policy and find how these components relate to each other. The insights, uncovering different civilizational interpretations of historical and political events are provided. In the fourth chapter the EU-Uzbekistan relations are analysed. There is a description of the EU's interests in Central Asia as well as a review of the main documents, which regulate the EU-Uzbekistan relations. Andijan events of May, 2005 are interpreted using the model of civilizational structures.

For diplomats residing in Uzbekistan, the creation and collisions of civilization-driven social constructs are a part of their immediate and personal live experience. This experience shapes and changes approaches and viewpoints of the very diplomats, and this in turn may be reflected in the features of the constructs under their creation. The fifth part gives account for the research aimed at exploration of notions, which diplomats hold concerning the role and place of values and interests in the foreign policy, as well as to determine whether such opinions vary depending on civilizational identity of a respondent.

The last chapter deals with the question whether value-based foreign policy of the EU could be treated as being moral, while reluctance of some other state to engrain the EU values into local society should be deemed immoral. The answers are being sought through the efforts to interpret Kantian notion of

moral imperative and Rawlsian ideas, which place justice beyond any particular moral doctrine.

Conclusions

1. For realistic paradigm the civilizational approach provides additional perspective and another aspect of analysis. As far as any particular civilization can be characterized by the specific way of thinking (architectonics of civilizational consciousness), civilizational approach adds more explanatory power to the realist paradigm. Therefore, while still holding power to be the main agent in international relations, civilizational factor may additionally explain collisions between actors of international relations, search for allies, formation of power balances at different levels of international system and some other events of international politics.

2. In the realm of international relations, civilizational consciousness manifests itself by norms, which in turn provide for civilization-specific ways of acting. From the civilizational point of view, moral arguments in policy – more specifically – their validity in different civilizational contexts are particularly interesting. In this case, the explanatory feature of civilizational approach rests on the relative stability of the structures of civilizational consciousness, which take major part in the formation of such contexts.

3. Holding that cultural contexts are important, and considering that such contexts are determined (constructed) by civilizational consciousness, civilizational approach is compatible with and could be accommodated within the constructivist paradigm. However by posing a question about how civilizations determine the character of social and cultural constructs, the civilizational approach by itself forms one of the possible contexts for constructivist analysis and thus, expands its explanatory abilities.

4. For several reasons the civilizational perspective may be relevant to any contemporary paradigm of international relations. Firstly, it provides a view on the international politics from the height of civilizational dynamics. By

encompassing very long historical periods, it is able to accentuate broad trends and principles of political process. Secondly, the concept of civilizational consciousness presumably has certain prognostic potential. On the one hand it allows apprehending the limits of the effective application of normative principles, on the other – provides for an anticipation of the most probable reactions, conditioned by the civilizational consciousness.

5. The combination of documentary analysis with indicative interviews of foreign diplomats residing in Uzbekistan, reveals that the European Union and Uzbekistan ground their relations on dissimilar outlooks, which stem from different perception of international environment. The latter is strongly conditioned by diverse types of civilizational mentality of the EU and Uzbekistan. On the EU side the dominant thinking tends treat Uzbekistan mainly as a postcommunist state, which should further evolve in the direction of consolidation of democracy. Whereas, for Uzbekistan it's postcommunist condition is an opportunity of return to the traditional patrimonialistic forms of governance.

6. In geopolitics, the differences of the EU and Uzbekistan civilizational thinking may be detected as as dissimilar civilizational constructions of structure and energy. By construction of geopolitical schemes, the EU aims at geographical rapprochement with the region and, at the same time, forecasts and structures the further development of the states of the region in the direction of a progress, as it is understood in the West. Uzbekistan is more inclined to balance different influences in the region and to preserve *status quo*.

7. The analysis of the structure and the contents of Uzbekistan's ideology could yield an assumption that they arise from the civilizational thinking stemming from various historical and cultural experiences of the region, Islam among them being the one. This has an impact on the relations between the state authority and the society, and conditions the way the state relates to its external environment. Meanwhile, the mission of the dissemination of values, pronounced in the foreign policy of the EU, could be attributed to the modernity's notion, that the world can be changed arbitrary, by the act of

human's will. Moreover, the study of the case of the EU-Uzbekistan relations shows, that the West and Islam civilizations arrange responsibilities and rights in dissimilar hierarchies. This could at least partly explain why the EU and Uzbekistan sometimes provide directly opposite moral assessments, for the same situations.

8. Analysis of the European Union's worldviews and the foreign policy principles reveals that the notion of universality of values of humanism, makes the EU to assess its relations with Uzbekistan along the axis of „Good“ and „Bad“ dichotomy. Whereas, dominant thinking on Uzbekistan's side, the requirements of the EU to unconditionally admit humanistic values tend to treat as the manifestation of ignorance towards cultural uniqueness of Uzbek society.

9. Indicative interviews with foreign diplomats residing in Uzbekistan revealed that by putting decisive emphasis on the normative component of the foreign policy, the diplomacy of the EU is countering the moral imperative of another civilization. The dominant thinking on the EU side tend to interpret this resistance as a relationship between universal values of humanism and the Oriental despotism, which is not able to accommodate these values. Meanwhile, in the Uzbek civilizational thinking, despotism is inalienable attribute of power, the prerequisite of its consolidation and proper functioning.

10. The examination of the case of the EU-Uzbekistan relations uncovered, that both the EU and Uzbekistan dilemmically perceive normative concessions, i.e. either as a triumph of the according principles, or as their sacrifice to some other, most often pragmatic, goal.

11. The dissimilarities in architectonics of civilizational consciousness by themselves do not provide for impossibility of constructive relations between regional structures and/or states belonging to different civilizations. It could be assumed that temporal removal of incompatible positions from the diplomatic agenda would provide for development of relations in the fields of mutual interests. Constructive relations could further evolve if “good-bad” assessment would be exchanged for the notion of “different approach”.

12. The presence of a normative component in the foreign policy does not necessarily make it moral. The morality does not depend on a value system

of a particular state. Equally moral can be both the policy of values dissemination and the policy of resistance to it, providing that both similarly arise from the pure duty.

13. The values and the morality may be worth defining within the context of a particular civilization and consequently eliminating them from the relations between states or political systems belonging to different civilizations. This presumably would ease the tension and generate more positive energy for building constructive and pragmatic relations among civilizations.

About the author

Ainis Razma graduated from the Institute of Political Science and International Relations at Vilnius University in 1995. While studying, he simultaneously worked at the Ministry of Foreign Affairs of Lithuania, then at the Ministry of Defence (1992-1995). At all positions within these ministries he mainly dealt with the issues related to the international security. Ainis is the senior expert of The Centre for Geopolitical Studies, specializing in Central Asian problematique.

Ainis was a PhD student at Vytautas Magnus University in 2007-2011, conducting his studies part -time. The first two years of his doctorate he spent in Uzbekistan, hence acquiring the direct experience of the problem examined in his doctoral thesis.

Scientific interests: Central Asian politics and policy, civilizational studies, political philosophy, political anthropology.

Darbo objektas ir tiriamoji problema

Europos Sąjunga, kaip kolektyvinis tarptautinių santykių veikėjas sulaukia nemažo tyrėjų dėmesio. Užsienio politikos studijos, nagrinėjančios Europos Sąjungą, pasižymi teorinių prieigų įvairove. Šios disertacijos objektas - vertybių ir interesų konfliktas, pasireiškiantis Europos Sąjungos politikoje Uzbekistane. Panašu, jog ideologiniai ir politinių kultūrų skirtumai tarp Uzbekistano ir Europos Sąjungos sąlygoja situaciją, kai vienašališkas vertybinio dėmens akcentavimas tolydžio didina įtampą tarpusavio santykiuose. Tuo pat metu, geopolitinė ir geoekonominė Centrinės Azijos reikšmė Europos Sąjungai nemažėja, todėl išlieka būtinybė palaikyti tokius santykius su regiono valstybėmis, kurie leistų pagrįstai tikėtis, jog į ES interesus bus atsižvelgta. Panašu, jog ES požiūriu, įtampos didėjimas santykiuose su Uzbekistanu yra laikinas reiškinys, kuris lyg ir turėtų išnykti, kai tik Uzbekistanas sutiks priimti siūlomas standartines bendradarbiavimo schemas, apimančias be kita ko ir nuoseklų demokratijos principų diegimą visose valstybės ir visuomenės gyvenimo srityse. Kita vertus, tyrinėjant ES – Uzbekistano santykius, sunku atrasti tokio laikinumo prielaidų. Todėl iškyla klausimas apie ES požiūrio, lūkesčių bei jais besiremiančios politikos Centrinėje Azijoje pagrįstumą.

Darbo mokslinė problema formuluojama trimis klausimais:

1. Kodėl santykiuose su Uzbekistanu Europos Sąjunga pirmąją svarbą suteikia vertybiniam dėmeniui, nors čia turi konkrečių ir aiškiai išreikštų interesų?
2. Kas lemia Uzbekistano pastangas aktyviai arba pasyviai priešintis ES vertybiniams reikalavimams?
3. Kaip ES ir Uzbekistanas galėtų konstruoti ir palaikyti abipusiai naudingus santykius?

Ši problema disertacijoje nagrinėjama iš civilizacinės prieigos pozicijų.

Darbo tikslas, uždaviniai, naujumas ir aktualumas

Disertacijos tikslas – taikant civilizacijų analizės metodą ES ir Uzbekistano santykių raidai, paaiškinti kaip vertybinis dėmuo gali veikti santykiuose tarp skirtingų civilizacijų atstovių ir tokiu būdu sąlygoti neatitikimą tarp užsienio politikos prioritetų ir jų pagrindu formuojamų interesų, bei tokios politikos vykdymo principų. Darbo naujumą lemia tai, jog tokia analizė atliekama bandant taikyti V. Kavolio civilizacinės konstrukcijos modelį ir A. Mickūno civilizacinės sąmonės koncepciją tarptautinių santykių studijose. Nors Vakarų ir islamo civilizacijų santykiai aprašyti gana plačiai, Europos Sąjungos ir Uzbekistano santykiai iki šiol nebuvo nagrinėti kaip skirtingų civilizacijų santykių atvejis.

Tirti vertybių ir interesų konfliktą ES –Uzbekistano santykiuose aktualu dėl kelių priežasčių ir aplinkybių: 1) Centrinė Azija yra civilizacijų ir didžiųjų valstybių susikirtimo taškas – t.y. regionas istoriškai žymi ne tik interesų, bet ir vertybinių sistemų sankirtą 2) Europos Sąjungai Centrinė Azija yra ypatingai svarbi kaip alternatyvus Rusijai energijos resursų tiekimo šaltinis; 3) Uzbekistanas užima ypatingą padėtį Centrinėje Azijoje: jis ribojasi visomis kitomis Centrinės Azijos valstybėmis bei Afganistanu; 4) šis geografinis faktorius lemia Uzbekistano karinę- strateginę, ekonominę bei politinę reikšmę regiono ir pasaulio politikoje;

Darbo pridėtine verte laikytina tai, jog jame parodoma, kad civilizacinė prieiga yra taikytina ne tik konkrečiai santykiuose su Uzbekistanu, bet ir apskritai, gali tapti vertinga perspektyva užsienio politikos planavime bei plėtojant santykius su kitomis valstybėmis. Disertacija taip pat nurodo papildomą plotmę, kurioje galėtų būti ieškoma vertybių ir interesų konflikto ES užsienio politikoje sprendimo.

Mokslinį darbo tikslą numatoma pasiekti sprendžiant tokius uždavinius:

1. Nustatyti civilizacinio požiūrio vietą tarptautinių santykių disciplinoje ir jo pridėtinę vertę analizėje.

2. Nustatyti kokiais požiūriais Europos Sąjunga ir Uzbekistanas grindžia tarpusavio santykius, kaip suvokia tarptautinę aplinką ir kokius uždavinius kelia užsienio politikai ir tarpusavio dvišaliams santykiams;
3. Išnagrinėti kaip Uzbekistano ir ES politiniame mąstyme reiškiasi civilizacinių struktūrų ir civilizacinės sąmonės architektonikos skirtumai;
4. Aptarti vertybinio dėmens reikšmingumą, jo kilmę ES užsienio politikoje bei vertybiškumo įtaką šios politikos rezultatams Uzbekistane;
5. Aptarti kitokią europietiškojo moralumo sampratos interpretaciją, kaip galimą plotmę tarpcivilizacinių santykių konstravimui.

Atliekant mokslinę vertybių ir interesų konflikto raiškos Europos Sąjungos politikoje Uzbekistano atžvilgiu analizę, formuluojamas teiginys, kad: kiekvienai civilizacijai yra būdingos vertybės ir moralė, tad pastarųjų įvedimas į užsienio politiką preziūuoja įtampos santykiuose tarp valstybių riziką. Pagalbiniai teiginiai yra šie:

1. Vertybės ir jomis grindžiama moralė yra civilizaciniai fenomenai;
2. Vertybinė užsienio politika gali būti paveiki tik tos pačios civilizacijos rėmuose.

Darbo teoriniai metmenys ir metodologija

Darbo problema disertacijoje nagrinėjama iš civilizacinio požiūrio pozicijų. Šios prieigos perspektyvoje teigiama, jog priklausymas viena ar kitai civilizacijai sąlygoja tarptautinės politikos dalyvių mąstymą, nuostatas, taigi ir veiksmus. Disertacijoje laikoma, jog Europos Sąjungą sudarančios valstybės priklauso Vakarų civilizacijai, o Uzbekistanas yra islamo civilizacijos dalis. Darbe civilizacija apibrėžiama kaip plačiausias individo kultūrinės identifikacijos, bendruomeniškumo ir sąmoningumo lygmuo. Tam tikrai civilizacijai būdinga sąmonės ir žinojimo struktūrų visuma, šiame darbe vadinama civilizacinės sąmonės architektonika.

Kai, vadovaujantis holistiniu požiūriu, disertacijos tekste teigiama, jog Uzbekistano visuomenės gyvenimą ir politinį vystymąsi vienaip ar kitaip įtakoja islamas, galvoje turimos holistinė, civilizacinė, galiausiai – kultūrinė islamo

sampratos bei ilgaamžė islamo istorija regione. Teiginys apie islamo įtaką šiandieniniame Uzbekistane neturi būti suprantamas kaip Islamo Karimovo autoritarinio režimo tiesioginis kildinimas iš sunitų chanafi (dominuojančios Uzbekistane), ar kurios kitos teisinės islamo tradicijos (mazhab) ar, kad despotizmas yra būdinga konkrečių islamo teisinių tradicijų apraiška. Darbe bandoma pagrįsti nuomonę, jog islamas yra vienas iš faktorių, įtakojančių šiandieninių Centrinės Azijos valstybių, tarp jų ir Uzbekistano, politinį savitumą, pasireiškiantį, be kita ko, autoritariniais režimais bei visuomenių pakantumu jiems.

Civilizacinis požiūris įmanomas bet kurioje šiandieninėje tarptautinių santykių teorijoje, o disertacijoje jis lokalizuojamas realizmo ir konstruktyvizmo prieigų sankirtoje. Taigi, darbo teorinė plotmė pasižymi tokiais vienas kitą papildančiais politinio realizmo ir konstruktyvizmo bruožais: 1)galios svarba (realizmas); 2) valstybių centriškumu (realizmas); 3) išlikimo, kaip pagrindinio valstybės intereso akcentavimu (realizmas); 4) tarptautinės politikos, kaip konstrukto, suvokimu (konstruktyvizmas); 5) tarptautinių santykių realybės intersubjektyvumo pripažinimu (konstruktyvizmas); 6) normų, vertybių ir istorinio –kultūrinio konteksto svarba tarptautinėje politikoje (konstruktyvizmas).

Nagrinėjant Europos Sąjungos ir Uzbekistano santykių epizodus civilizaciniu požiūriu, buvo naudotas Vytauto Kavolio sukurtas civilizacijų analizės modelis. Šis modelis civilizacijas lygina pagal keturias civilizacines struktūras: 1) struktūros ir energijos santykį, 2) tvarkos ir netvarkos sampratą,3) maišto modelius ir 4) sekuliariosios ir sakralinės sferų santykį. Analizės rezultatų apibendrinimui buvo remiamasi Algio Mickūno įžvalgomis, redukuojančiomis V. Kavolio civilizacines struktūras iki bendriausios pastovumo ir kaitos binarinės opozicijos.

Disertacijoje taip pat buvo pasitelkti ir pagalbiniai metodai: istorinis, lyginamasis, teleologinis, lingvistinis bei integracinis.

Indikacinė nuomonių apklausa buvo atlikta naudojant kokybinį metodą – pagilintą interviu, taip nukreipiant tyrimą į nagrinėjamų klausimų ir problemų supratimą. Atliekant pagilintą interviu, vadovautasi sudarytu klausimynu tačiau, tik diskusijos orientavimo prasme: buvo stengtasi pasinaudoti neplanuotos

apklausos metodo teikiamais privalumais. Neplanuojamos apklausos metodika ypač tinkama atlikti interviu su specifinėmis respondentų grupėmis, nes tokių pokalbių metu pirmiausia domino ta informacija, kurią pats respondentas laiko svarbia ir reikantiška aptariamo dalyko analizei. Būtent paties respondento samprotavimai dažnai parodėdavo kokius klausimus reikia užduoti diskusijos eigoje, siekiant gauti dominančią informaciją. Laikantis metodikos, interpretuojant tokiu būdu atliktos indikacinės apklausos rezultatus, faktais laikomi ne vien teiginiai, kuriuos išsakė pašnekovas, bet ir pats tų teiginių išsakymas.

Darbo struktūra

Darbą sudaro įvadas, keturios dalys ir išvados. Pirmojoje darbo dalyje apžvelgiama diskursų įvairovė, pasireiškianti Centrinės Azijos studijose; išryškintos pagrindinės socialinės bei politinės antropologijos bei filosofinės antropologijos idėjos, kuriomis remiasi Vytauto Kavolio civilizacijų analizės modelis bei Algio Mickūno civilizacinės sąmonės architektonikos koncepcija, bei tų idėjų raida; aptariamas civilizacijų diskursas tarptautinių santykių studijose.

Antrojoje dalyje aptariama europietiško vertybinio požiūrio visuotinum problema ir jo apraiškos ES užsienio politikoje. Trečioji dalis skirta Uzbekistano identiteto, ideologijos, užsienio politikos bei jų tarpusavio santykių klausimams. Pateikiamos įžvalgos, atskleidžiančios skirtingus civilizacinius istorinių bei politinių įvykių vertinimus ir interpretacijas. Ketvirtoji dalis skirta ES-Uzbekistano santykių analizei. Čia išryškinti Europos Sąjungos interesai Centrinėje Azijoje ir Uzbekistane, apžvelgiami pagrindiniai šios politikos dokumentai. Čia taip pat aptariami 2005 metų Andižano įvykiai jų interpretavimui taikant civilizacinių konstrukcijų modelį.

Uzbekistane dirbantys užsienio diplomatai civilizacinio mąstymo įtakojamų socialinių konstrukcijų kūrimą bei jų sandūrą išgyvena kaip tiesioginę ir asmeninę patirtį. Šios patirties poveikis formuoja ir keičia pačių diplomatų nuostatas ir požiūrius, o tai savo ruožtu gali įtakoti ir jų kuriamų konstrukcijų bruožus. Darbe pateikiami indikaciniai interviu, kurių metu buvo siekiama

išsiaiškinti diplomatų nuomones apie vertybių ir interesų vietą bei santykius ES užsienio politikoje, bei ar nuomonės šiuo klausimu skiriasi priklausomai nuo to, kokiai civilizacijai priklauso respondentas.

Paskutinėje darbo dalyje keliamas klausimas ar vertybėmis grįsta ES užsienio politika gali būti laikoma moralia, o kitos valstybės nenoras savo visuomenėje tokias vertybes diegti – amoralium. Atsakymų ieškoma interpretuojant kai kuriuos I.Kant'o moralės filosofijos teiginius bei J. Rawls teisingumo idėjas.

Pagrindinės darbo išvados

1. Civilizacinis požiūris realistinei prieigai suteikia papildomą perspektyvą ir papildomą analizės aspektą. Laikytina, jog kiekvienai civilizacijai būdingas tam tikras mąstymo pobūdis (civilizacinės sąmonės architektonika), tad civilizacinis požiūris realistinei prieigai suteikia daugiau aiškinamosios galios. Neneigiant jėgos, kaip pagrindinio santykių veiksnio svarbos, civilizaciniu veiksmu galima papildomai aiškinti besiformuojančias tarptautinių santykių veikėjų sandūras, sąjungininkų paieškas, susidarantčius įvairių lygių galios balansus ir nemažai kitų tarptautinės politikos įvykių.

2. Civilizacinis mąstymas tarptautiniuose santykiuose pirmiausia reiškiasi normomis bei iš jų kylančiu veikimo būdu. Civilizaciniu požiūriu ypač įdomūs yra moraliniai užsienio politikos argumentai, o tiksliau – jų paveikumas skirtinguose civilizaciniuose kontekstuose. Aiškinamoji civilizacinio požiūrio savybė šiuo atveju remiasi santykiniu civilizacinės sąmonės struktūrų pastovumu, didžia dalimi determinuojančiu tokius kontekstus.

3. Sureikšmindamas kultūrinius kontekstus bei laikydamas, jog tokius kontekstus determinuoja (juos konstruoja) civilizacinė sąmonė, civilizacinis požiūris dera su konstruktyvizmu. Tačiau, keldamas klausimą kaip civilizacijos lemia socialinių ir kultūrinių konstruktų pobūdį bei jų tarpusavio santykius, civilizacinis požiūris pats formuoja vieną iš galimų kontekstų konstruktyvistinei analizei ir taip praplečia jos aiškinimo ribas.

4. Civilizacinio požiūrio taikymas tarptautinių santykių studijose yra naudingas dėl keleto aspektų. Tai tarsi bandymas į tarptautinę politiką žvelgti iš civilizacijų dinamikos perspektyvos. Pastarojoje, aprėpiant labai ilgus istorinius laikotarpius, geriau pastebimi esminiai politinio vyksmo principai, kuriuos trumpalaikėje perspektyvoje galimai tušuoja detalių gausa. Be to, tikėtina, jog civilizacinės sąmonės koncepcija turi prognostinį potencialą, nes, viena vertus, leidžia numatyti vertybinių principų efektyvaus taikymo ribas, o kita vertus – suteikia galimybę apytikriai nuspėti civilizacinės sąmonės sąlygotas reakcijas į vienokius ar kitokius veiksmus.

5. Dokumentų analizę derinant su diplomatų nuomonės apklausa, ryškėja, jog tarpusavio santykius Europos Sąjunga ir Uzbekistanas grindžia skirtingais požiūriais, kylančiais iš skirtingo tarptautinės aplinkos suvokimo. Pastarąjį, savo ruožtu, stipriai įtakoja skirtingas ES ir Uzbekistano civilizacinis mąstymas. Europos Sąjungoje dominuoja požiūris, jog Uzbekistanas visų pirma yra postkomunistinė valstybė, kurios raida turėtų vykti demokratijos vystymo ir įtvirtinimo kryptimi. Uzbekistano dominuojanti savivoka linkusi jo postsovietiniame būvyje išvelgti galimybę grįžti prie tradicinių patriarchalinių valdymo formų.

6. Geopolitikoje, ES ir Uzbekistano civilizacinio mąstymo skirtumai ryškiausia pasireiškia kaip skirtingos struktūros ir energijos civilizacinės konstrukcijos. Kurdamas geopolitines schemas Centrinėje Azijoje, Europos Sąjunga siekia geografinio suartėjimo su regionu, o taip pat numato ir struktūruoja tolesnį regiono valstybių vystymąsi vakarietiškai suprantamos pažangos kryptimi. Uzbekistano požiūriu, tų pačių geopolitinių schemų tikslas yra įgyti didesnes galimybes balansuoti įtakas, o tai, savo ruožtu, turėtų padėti išsaugoti *status quo*.

7. Išnagrinėjus Uzbekistane susiformavusios ideologijos struktūrą ir turinį galima teigti, jog ji kyla iš daugybės istorinių ir kultūrinių patirčių, tarp jų ir islamo, sąlygoto civilizacinio mąstymo, kuris savo ruožtu lemia valdžios ir visuomenės santykį, bei valstybės santykį su jos išorine aplinka. Vakarų civilizacijos požiūriu tokia ideologija gali pasirodyti ydinga ir taisytina. Tuo tarpu, ES užsienio politikoje išvelgiama vertybių sklaidos misija galimai kyla iš

modernybės nuostatos, jog pasaulis gali būti keičiamas žmogaus valios aktu. Be to, ES ir Uzbekistano santykių atvejo studija parodė, jog Vakarų ir islamo civilizacijos skirtingai hierarchizuoja įsipareigojimus ir teises, todėl Europos Sąjunga ir Uzbekistanas toms pačioms situacijoms dažnai suteikia visiškai priešingus, tarpusavyje nesuderinamus ir vienas Kitą Neigiančius Moraliinius Vertinimus.

8. Vertinant Europos Sąjungos pasaulio vaizdinius ir užsienio politikos principus aptinkama, jog humanizmo vertybių universalumo nuostata skatina ES santykius su Uzbekistanu vertinti gėrio ir blogio dichotomijos kontekste. Tuo tarpu, Uzbekistano požiūriu, ES, reikalaujama besąlygiškai pripažinti humanizmo vertybes, neatsižvelgia į Uzbekistano visuomenės kultūrinį savitumą.

9. Indikaciniai interviu su diplomatais, dirbančiais Uzbekistane, parodė, jog vertybiniam užsienio politikos dėmeniui suteikdama lemiamą reikšmę, ES diplomatija Uzbekistane patiria kitos civilizacijos moralinio imperatyvo priešpriešą. Pastarąją ES interpretuoja kaip universaliųjų humanizmo vertybių ir jas neigiančio Rytų despotizmo santykį. Tuo tarpu, uzbekų civilizacinėje sąmonėje despotizmas yra neatsiejamas valdžios bruožas ir būtina jos įtvirtinimo bei funkcionavimo sąlyga.

10. Europos Sąjungos ir Uzbekistano santykių atvejo analizė parodė, jog vertybines nuolaidas ir ES, ir Uzbekistanas suvokia dilemiškai, t.y. arba kaip savo principų teisingumo triumfą, arba kaip savo principų paaukojimą kažkokiam kitam, dažniausiai pragmatiniam, tikslui.

11. Skirtinga civilizacinių sąmonių architektonika savaime nereiškia, jog tarp skirtingas civilizacijas atstovaujančių regioninių struktūrų bei valstybių neįmanomi konstruktyvūs santykiai. Tikėtina, jog laikinas nesutampančių pozicijų pašalinimas iš dienotvarkės leistų plėtoti santykius sutampančių interesų srityse. Konstruktyvūs santykiai galėtų būti kuriami vertinimus „gerai-blogai“ keičiant „kitokio požiūrio“ sampratą. Pastarasis, kaip nurodantis skirtumus, o ne panašumus, neturėtų dominuoti panašumais besiremiančiame civilizaciniame dialoge.

12. Vertybinis dėmuo nebūtinai suteikia užsienio politikai moralumo, kadangi pastarasis nepriklauso nuo konkrečios vertybinės orientacijos. Lygiai morali arba amorali gali būti tiek vertybių sklaidos politika, tiek ir pasipriešinimas jai, priklausomai nuo to ar ji kyla iš pareigos, ar iš tam tikros naudos siekio.

13. Vertybes ir iš jų kylančią moralę galima būtų palikti kiekvienos civilizacijos ribose ir taip pašalinti ją iš santykių tarp skirtingų civilizacijų valstybių. Tikėtina, jog tai sumažintų įtampą ir generuotų daugiau pozityvios energijos konstruktyvių ir pragmatiškų santykių tarp civilizacijų kūrimui.

Apie autorių

Ainis Razma baigė Tarptautinių santykių institutą 1995 metais, įgydamas tarptautinių santykių specialisto kvalifikaciją. Greta studijų, Ainis Razma dirbo LR Užsienio reikalų bei Krašto apsaugos ministerijose (1992-1997), kur daugiausia užsiėmė tarptautinio saugumo problematika. Ainis yra Geopolitikos studijų centro vyresnysis ekspertas, besispecializuojantis Centrinės Azijos problematikoje.

Vytauto Didžiojo Universiteto Ainis Razma studijavo neakivaizdiniu būdu, nuo 2007 iki 2011 metų. Pirmuosius du doktorantūros metus, jis praleido Uzbekistane, įgydamas tiesioginį sąlytį su nagrinėjama tema.

Moksliniai interesai: Centrinės Azijos politika, civilizacijų studijos, politinė antropologija.

**Publications on the topic of dissertation/Mokslinių publikacijų
disertacijos tema sąrašas:**

- 1) Razma, A., „Apie politiką ir vertybes“, *Politologija*, 2009, Nr.1,(53), psl. 21-41; ISSN 1392-1681
- 2) Razma, A., „Vertybės ar interesai? Moralumo paieškos Vakarų ir Islamo civilizacijų santykiuose“, *Politinių mokslų almanachas* (5) 2009, p. 29-47, ISSN 1822-9212
- 3) Razma A., „2005-2009 m Europos Sąjungos sankcijos Uzbekistanui. Iliuzinių vertybių iliuzinė politika“, *Politinių mokslų almanachas* (8) 2010, p. 63-87, ISSN 2029-0225

Ainis RAZMA

**VALUES AND INTERESTS IN THE FOREIGN
POLICY OF THE EUROPEAN UNION.
THE CASE OF THE EU-UZBEKISTAN RELATIONS**

Summary of Doctoral Dissertation

Išleido ir spausdino – Vytauto Didžiojo universiteto leidykla

(S. Daukanto g. 27, LT-44249 Kaunas)

Užsakymo Nr. K12-086. Tiražas 50 egz. 2012 0: 2; .

Nemokamai.